

การส่งเสริมการผลิตและยกระดับคุณภาพการผลิตสินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เนือครามสกลนคร ของเกษตรกรในจังหวัดสกลนคร

Extension Guidelines for Production and Enhancing Quality of Sakon Nakhon Geographical Indication
Indigo Paste of Farmers in Sakon Nakhon Province

รุ่งอรุณ ไสมูล* สินีช คุรุทเมือง แสนเสริม และพลสรณ สราญรมย์

Rungaroon Somoon* Sineenuch Khrutmuang Sanserm and Ponsaran Saranrom

วิชาเอกส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี 11120
Major in Agricultural Promotion and Development, Department of Agriculture and Cooperatives, Sukhothai Thammathirat Open University,
Pak Kret, Nonthaburi 11120

* Corresponding author: aomam.noah@gmail.com

(Received: 29 December 2025; Revised: 20 March 2026; Accepted: 22 April 2026)

Abstract

Indigo production is vital for the grassroots economy of Sakon Nakhon province, yet upstream processes face critical standardization challenges. Implementing the Geographical Indication (GI) system is a strategic mechanism to enhance the quality and value of Sakon Nakhon Indigo paste. However, elderly farmers lack the technical proficiency and traceability recording systems required for GI certification. This mixed-methods research aimed to analyze production constraints and compare spatial disparities in extension requirements between Phanna Nikhom and Akat Amnuai districts to establish area-specific extension guidelines. Data was collected via focus group discussions with 10 key informants and structured interviews with 165 indigo farmers. Data were analyzed using descriptive and inferential statistics (independent t-test). The findings revealed that farmers encountered significant barriers to achieving GI certification ($\bar{\mu}=4.11$), particularly concerning internal quality control systems. Hypothesis testing demonstrated statistically significant spatial differences in extension needs ($p \leq 0.05$). Farmers in Akat Amnuai required intensive technical knowledge for GI standards, whereas those in Phanna Nikhom prioritized marketing and brand development support. Therefore, policy recommendations advocate for an area-based extension approach tailored to the specific needs of each district to sustainably enhance regional competitiveness.

Keywords: Geographical indication, Sakon Nakhon indigo paste, area-based agricultural extension, spatial disparities

บทคัดย่อ

การผลิตครามเป็นภูมิปัญญาที่มีความสำคัญต่อการสร้างรายได้แก่เศรษฐกิจฐานรากของจังหวัดสกลนคร แต่กระบวนการผลิตต้นน้ำในปัจจุบันยังประสบปัญหาด้านมาตรฐาน การนำระบบสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) มาใช้จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการยกระดับคุณภาพและเพิ่มมูลค่าเนือครามสกลนคร อย่างไรก็ตาม เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่ยังขาดความรู้เชิงเทคนิคและระบบการบันทึกข้อมูลเพื่อตรวจสอบย้อนกลับตามข้อกำหนดของ GI การวิจัยเชิงผสมวิธีนี้

จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและเปรียบเทียบความต้องการส่งเสริมเชิงพื้นที่ (area-based) ระหว่างอำเภอพรรณานิคม และอำเภออากาศอำนวย เพื่อกำหนดแนวทางการส่งเสริมให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่มจากผู้ให้ข้อมูลหลัก 10 ราย และแบบสัมภาษณ์จากประชากรเกษตรกรผู้ปลูกคราม 165 ราย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและสถิติอนุมาน (t-test) ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรมีประสบการณ์สูง แต่กลับมีปัญหาด้านการยกระดับสู่มาตรฐาน GI ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.11) โดยเฉพาะการขาดระบบควบคุมคุณภาพภายในกลุ่ม ผลการทดสอบสมมติฐานชี้ให้เห็นว่า เกษตรกรในทั้งสองพื้นที่ที่มีความต้องการส่งเสริมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p \leq 0.05$) โดยอำเภออากาศอำนวยมีความต้องการด้านองค์ความรู้และเทคนิคการผลิตเพื่อมาตรฐาน GI สูงกว่า ในขณะที่อำเภอพรรณานิคมต้องการการสนับสนุนด้านการตลาดและการสร้างแบรนด์ ทั้งนี้ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจึงควรใช้แนวทางการส่งเสริมการเกษตรเชิงพื้นที่ (area-based approach) เพื่อสนับสนุนเกษตรกรให้สอดคล้องกับความต้องการที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ เพื่อยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เนือครามสกลนคร แนวทางการส่งเสริมการเกษตรเชิงพื้นที่ ความแตกต่างเชิงพื้นที่

คำนำ

การผลิตครามเป็นพืชภูมิปัญญาที่มีศักยภาพสูงในการสร้างมูลค่าเพิ่มสู่เศรษฐกิจฐานรากของประเทศไทย โดยเฉพาะจังหวัดสกลนคร ซึ่งเป็นแหล่งผลิตสำคัญที่สุด และได้รับการประกาศให้เป็น "เมืองหัตถกรรมโลกแห่งสีครามธรรมชาติ" (Chathiphod, 2014) จากรายงานในระบบสารสนเทศการผลิตทางด้านการเกษตร (Department of Agricultural Extension, 2024) พบว่า ปัจจุบันจังหวัดสกลนครมีเกษตรกรผู้ปลูกครามจำนวน 165 ราย โดยมีลักษณะเป็นการผลิตในครัวเรือนที่มีพื้นที่ปลูกเฉลี่ย 1.16 ไร่ต่อครัวเรือน (Saengsai, 2022) อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญของการผลิตครามในปัจจุบัน คือ กรรมวิธีการผลิตต้นน้ำที่ยังพึ่งพาความชำนาญส่วนบุคคล และการกะประมาณด้วยสายตาเป็นหลัก ทำให้ผลผลิตขาดมาตรฐานความสม่ำเสมอ ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาคุณภาพวัตถุดิบเนือครามให้ตรงตามความต้องการของตลาดสากลที่เน้นระบบการควบคุมคุณภาพและการตรวจสอบย้อนกลับได้

การนำระบบสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indication; GI) มาใช้เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการยกระดับมาตรฐานสินค้าเกษตรและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน โดยมีข้อดีในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่

ผู้บริโภค เพิ่มอำนาจการต่อรอง และช่วยสร้างกำไรที่เพิ่มขึ้น ดังเช่นความสำเร็จของ "สับปะรดภูแลเขียงราย" ที่การนำระบบ GI มาใช้สามารถสร้างกำไรสุทธิเฉลี่ยให้ผู้ประกอบการได้สูงถึงร้อยละ 18.82 (Thunggor and Chermuangphan, 2021) แต่ในขณะเดียวกันก็มีข้อจำกัดเนื่องจากกระบวนการยื่นขอรับรองและการรักษามาตรฐานมีข้อกำหนดที่เข้มงวด และมีต้นทุนดำเนินการที่สูง ซึ่งอาจเป็นภาระต่อเกษตรกรรายย่อย (Department of Intellectual Property, 2022) สำหรับรูปแบบการผลิตเนือครามสกลนครในปัจจุบัน โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอพรรณานิคมและอำเภออากาศอำนวยซึ่งเป็นแหล่งผลิตหลัก เกษตรกรยังคงขาดการส่งเสริมและองค์ความรู้ในการเข้าสู่ระบบมาตรฐาน GI อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งการยกระดับให้เป็นสินค้า GI เพื่อเพิ่มมูลค่านั้น จำเป็นต้องมีองค์ความรู้ที่ถูกต้องตั้งแต่การคัดเลือกสายพันธุ์ไปจนถึงกระบวนการเก็บเกี่ยว เพื่อให้ได้เนือครามที่มีปริมาณสารสีสูงและสามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ (Saengsai, 2022) ทำให้การผลิตเนือครามสกลนครสู่มาตรฐาน GI ยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญที่ต้องได้รับการศึกษาและพัฒนาอย่างเป็นระบบ

จากการศึกษาที่ผ่านมา พบว่า การส่งเสริมสินค้าเกษตรให้ได้รับมาตรฐาน GI ประสบความสำเร็จ

ในการสร้างมูลค่าเพิ่มและยกระดับเศรษฐกิจฐานรากได้ ดังเช่นกรณีศึกษาสินค้าแม่ใจพะเยา (Kawiwong *et al.*, 2023) และธุรกิจไข่เค็มไชยา (Thongphitak and Srisawat, 2023) ที่ชี้ให้เห็นว่าสัญลักษณ์ GI ช่วยขยายตลาด สร้างความเชื่อมั่น และเพิ่มมูลค่าสินค้าได้ แต่เนื้อความสกลนคร กลับยังขาดการศึกษาวิจัยเชิงวิเคราะห์เปรียบเทียบ (comparative analysis) บริบททางสังคมและศักยภาพการผลิตที่แตกต่างกันเชิงพื้นที่ งานวิจัยมักเป็นการสำรวจสภาพทั่วไป ซึ่งไม่ตอบโจทย์ปัญหาและความต้องการที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญระหว่างอำเภอพรหมานิคมและอำเภออากาศอำนวย ดังนั้น การวิจัยครั้งนี้จึงใช้สถิติอนุมานในการเปรียบเทียบความต่างเชิงพื้นที่ เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะในการวางแผนส่งเสริมการเกษตรเชิงพื้นที่ (area-based approach)

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการส่งเสริมการผลิตเนื้อครามสกลนครตามมาตรฐานสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) โดยเปรียบเทียบความแตกต่างเชิงพื้นที่ระหว่างอำเภอพรหมานิคม และอำเภออากาศอำนวย และ 2) กำหนดแนวทางการส่งเสริมการผลิตและยกระดับคุณภาพสินค้า GI เนื้อครามสกลนคร ให้สอดคล้องกับบริบทเฉพาะของแต่ละพื้นที่อย่างยั่งยืน

อุปกรณ์และวิธีการ

ประชากร

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (mixed methods research) ประกอบด้วย 1) การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยเชิงคุณภาพจำนวน 10 ราย จากการเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย นักส่งเสริมการเกษตรระดับตำบลและตัวแทนเกษตรกรที่เป็นผู้นำกลุ่มในพื้นที่อำเภอพรหมานิคม และอำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร และการวิจัยเชิงปริมาณ โดยศึกษาจากประชากรทั้งหมด คือ เกษตรกรผู้ปลูกครามในจังหวัดสกลนครตามฐานข้อมูลกรมส่งเสริมการเกษตร ปี พ.ศ. 2567 จำนวน 165 ราย ประกอบด้วยเกษตรกร

ในพื้นที่อำเภอพรหมานิคม 130 ราย และอำเภออากาศอำนวย 35 ราย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงผสมวิธี (mixed methods research) โดยมีรายละเอียดเครื่องมือดังนี้

1. การวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เครื่องมือที่ใช้คือแนวทางการสนทนากลุ่ม (focus group discussion guide) เพื่อสำรวจบริบท ปัญหา และอุปสรรคในการผลิตเนื้อครามตามมาตรฐาน GI โดยเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 10 ราย ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) ประกอบด้วย นักส่งเสริมการเกษตรระดับตำบลและผู้นำกลุ่มเกษตรกร

2. การวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) เครื่องมือที่ใช้คือแบบสัมภาษณ์ (structured interview) ที่พัฒนาขึ้นจากการศึกษาเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย ข้อคำถามเกี่ยวกับสภาพพื้นฐาน ปัญหาการผลิต และความต้องการส่งเสริม และระดับความเห็นด้วยต่อแนวทางการส่งเสริม โดยผ่านการตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ (IOC = 0.978) และมีค่าความเชื่อมั่น (reliability) อยู่ระหว่าง 0.782 - 0.856 ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกรผู้ปลูกครามในฐานข้อมูลกรมส่งเสริมการเกษตร ปี พ.ศ. 2567 จำนวน 165 ราย ในพื้นที่อำเภอพรหมานิคมและอำเภออากาศอำนวย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพเก็บด้วยการสนทนากลุ่มในเดือนมิถุนายน ตามขั้นตอนมาตรฐาน ได้แก่ การให้ข้อมูลเบื้องต้น การขออนุญาตบันทึกเสียง การนำสนทนาด้วยคำถามหลักและคำถามย่อย เพื่อเจาะลึกถึงบริบทและปัญหาเชิงพื้นที่ ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณการเก็บข้อมูลภาคสนามดำเนินการในเดือนกรกฎาคม โดยผู้วิจัยสัมภาษณ์เกษตรกรเป็นรายบุคคล

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ดังนี้

1. ข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) เพื่อจัดระเบียบข้อมูลและหาความสอดคล้อง โดยนำผลที่ได้มาใช้อธิบายและสนับสนุนข้อมูลทางสถิติ และบริบทของพื้นที่

2. ข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่ออธิบายสภาพทั่วไปและสภาพปัญหา โดยกำหนดเกณฑ์การแปลความหมายค่าเฉลี่ย 5 ระดับ คือ 1.00 - 1.80 (น้อยที่สุด) 1.81 - 2.60 (น้อย) 2.61 - 3.40 (ปานกลาง) 3.41 - 4.20 (มาก) และ 4.21 - 5.00 (มากที่สุด) และสถิติอนุมาน (inferential statistics) เป็นการใช้สถิติตารางไขว้ (crosstabulation) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัยทางสังคมเศรษฐกิจ และใช้การทดสอบค่าที (independent samples t-test) เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของปัญหาและความต้องการส่งเสริมระหว่างพื้นที่อำเภอพรรณานิคม และอำเภออากาศอำนวย โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

ผลการวิจัยและวิจารณ์

สภาพพื้นฐานส่วนบุคคล สังคม และเศรษฐกิจของเกษตรกร

ผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรผู้ผลิตรวมจำนวน 165 ราย ส่วนใหญ่ร้อยละ 95.8 เป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 55.63 ปี และสำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 (ร้อยละ 37.0) เกษตรกรมีประสบการณ์ผลิตเนื้อครามเฉลี่ย 33.79 ปี พื้นที่ปลูกครามเฉลี่ย 1.16 ไร่ อาชีพหลัก คือ การทำนา (ร้อยละ 96.4) และมีรายได้จากการผลิตเนื้อครามเฉลี่ย 18,452.73 บาทต่อปี ด้านสถานภาพทางสังคม พบว่า มีการรวมกลุ่มเป็นสมาชิกแปลงใหญ่ครามร้อยละ 60.6 และวิสาหกิจชุมชน ร้อยละ 37.0 โดยมีช่องทางการจำหน่ายหลักผ่านพ่อค้าคนกลางถึงร้อยละ 88.5 และวิเคราะห์สภาพสังคมและเศรษฐกิจด้วยสถิติตารางไขว้ (crosstabulation) ระหว่าง "สถานภาพการรวมกลุ่มทางสังคม" และ "ช่องทางการจัดจำหน่าย" (Table 1) พบว่า กลุ่มเกษตรกรที่เป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชน มีการจำหน่ายสินค้าผ่านช่องทางอื่น ๆ ร้อยละ 23.0 และพึ่งพาพ่อค้าคนกลาง ร้อยละ 77 และเกษตรกรที่ไม่ได้เป็นสมาชิกวิสาหกิจชุมชน ขายผ่านพ่อค้าคนกลาง ร้อยละ 95.2 จากผลการวิเคราะห์นี้ทำให้ค้นพบว่า ทุนทางสังคม (social capital) ในรูปแบบของการรวมกลุ่มวิสาหกิจ มีผลโดยตรงต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการเข้าถึงตลาดที่หลากหลาย และช่วยลดการผูกขาดจากพ่อค้าคนกลางได้

Table 1 Crosstabulation between community enterprise membership and distribution channels

(n=165)

Community enterprise membership status	Sold through middlemen	Sold through other channels	Total
	(Channel 2)	(Channels 1, 5, 6)	
Non-members (N=104)	99 (95.2%)	5 (4.8%)	104 (100.0%)
Members (N=61)	47 (77.0%)	14 (23.0%)	61 (100.0%)
Overall	146 (88.5%)	19 (11.5%)	165 (100.0%)

สภาพการผลิตและปัญหาการผลิตกรม

ผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรมีการปฏิบัติในการผลิตกรมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 19.24) โดยขั้นตอนที่เกษตรกรทุกราย (ร้อยละ 100) ปฏิบัติเหมือนกัน คือ การเก็บเกี่ยวใบกรมในช่วงเช้ามีด และการใช้น้ำปูนใสหล่อหน้าเนื้อกรม จากการสัมภาษณ์เกษตรกร พบว่า ความร้อนจะทำให้สารสี (อินดิแคน) สลายตัว จึงต้องอาศัยความชำนาญในการสังเกตสีและฟองของน้ำกรมเพื่อให้ได้เนื้อกรมคุณภาพดี อย่างไรก็ตาม ในด้านปัญหาการผลิต เมื่อวิเคราะห์แยกตามองค์ประกอบ (Table 2) พบว่า เกษตรกรพบปัญหาด้านการยกระดับสู่มาตรฐาน GI เนื้อกรมสกลนคร อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.11) โดยปัญหาหลัก คือ การขาดระบบการควบคุมคุณภาพภายในกลุ่ม เพื่อให้ได้มาตรฐานเดียวกัน (ค่าเฉลี่ย 4.27) รองลงมา คือ ขาดความรู้ในการบันทึกข้อมูลเพื่อการตรวจสอบย้อนกลับ (traceability) และจากการสนทนากลุ่ม พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่คุ้นชินกับการกะประมาณด้วยสายตามากกว่าการจดบันทึกตัวเลข ทำให้การปฏิบัติตามข้อกำหนดของมาตรฐาน GI กลายเป็นอุปสรรคสำคัญที่สุด

การได้รับการส่งเสริมและความต้องการการส่งเสริม

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพมาอธิบายร่วมกันเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ให้มีความครบถ้วนสมบูรณ์ โดยแบ่งผลการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 สถานะการได้รับการส่งเสริมในปัจจุบัน จากการประเมินสถานภาพปัจจุบัน พบว่า เกษตรกรผู้ผลิตเนื้อกรมทั้งหมด (ร้อยละ 100) ยังไม่เคยได้รับการส่งเสริมความรู้ด้านมาตรฐานสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) อย่างเป็นระบบ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์สะท้อนว่าหน่วยงานภาครัฐมักส่งเสริมเพียงการปลูกทั่วไป แต่ยังไม่มีความชัดเจนเฉพาะที่สอนเรื่องการทำเอกสาร GI อย่างจริงจัง การได้รับการส่งเสริมที่เฉพาะเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำไปสู่การยื่นขอ GI ได้สำเร็จ เนื่องจากเกษตรกรจำเป็นต้องเข้าใจการวางระบบตรวจสอบย้อนกลับและการจัดทำคู่มือปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นเงื่อนไขบังคับทางกฎหมาย

ส่วนที่ 2 ความต้องการการส่งเสริมและการเปรียบเทียบเชิงพื้นที่ พบว่า การขาดหายไปของการส่งเสริมเชิงรุก ส่งผลให้เกษตรกรมีความต้องการการส่งเสริมในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.06) และเมื่อนำผลมาวิเคราะห์ด้วยสถิติอนุมาน (independent samples t-test) เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างบริบทพื้นที่ (Table 3) พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p \leq 0.05$) โดยกลุ่มเกษตรกรในอำเภออากาศอำนวยมีความต้องการด้านองค์ความรู้ GI ($p \leq .001$) และวิธีการส่งเสริมเชิงปฏิบัติ ($p \leq .001$) สูงกว่าอย่างมีนัยสำคัญ ในขณะที่อำเภอพรรณานิคม มีความต้องการด้านการสนับสนุนการตลาด ($p \leq .001$) สูงกว่า

Table 2 Level of indigo production problems classified by aspects

(n=165)

Indigo Production Problems	$\bar{\mu}$	S.D.	Level
Cultivation and production factors	1.43	0.31	Least
Indigo paste production and quality	1.45	0.43	Least
Marketing and packaging	1.47	0.53	Least
Upgrading to Sakon Nakhon indigo GI standards	4.11	0.405	High
Lack of knowledge on traceability recording	4.05	0.401	High
Lack of internal quality control system	4.27	0.71	Highest
Grand Mean	2.11	0.27	Low

แนวทางการส่งเสริมการผลิตและยกระดับคุณภาพการผลิตสินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์เนื้อคราม สกลนครของเกษตรกร

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อมูลจากสภาพปัญหา ความต้องการ และผลของสถิติอนุมาณเปรียบเทียบระดับความเห็นด้วยของเกษตรกร (Table 4) และข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสนทนากลุ่ม เพื่อกำหนดแนวทางการส่งเสริมการเกษตรเชิงพื้นที่ (area-based approach) โดยสามารถกำหนดแนวทางหลักได้ 2 ประการ ดังนี้

1) การยกระดับมาตรฐานกระบวนการผลิต และระบบควบคุมคุณภาพ (พื้นที่อำเภออากาศอำนวย) ผลการวิเคราะห์สถิติ พบว่า เกษตรกรอำเภออากาศอำนวยเห็นด้วยกับการให้ความรู้ด้านเทคนิคการผลิต ($p \leq .001$) สูงกว่าพื้นที่อื่นอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับผลการสนทนากลุ่มของผู้นำชุมชนที่ระบุว่า เกษตรกรยังใช้วิธีลองผิดลองถูก ทำให้ปริมาณสีครามไม่ได้ตามเกณฑ์มาตรฐานที่จะนำไปยื่นขอ GI ดังนั้น ภาครัฐควรเน้นการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ในการ

สกัดสีคราม และการจัดทำระบบควบคุมคุณภาพภายใน (Internal Control System; ICS) เพื่อให้เกษตรกรสามารถนำไปปฏิบัติและเข้าสู่ระบบมาตรฐานได้อย่างถูกต้อง

2) การอำนวยความสะดวกด้านเครือข่ายตลาด และสื่อสมัยใหม่ (พื้นที่อำเภอพรรณานิคม) ผลการวิเคราะห์ทางสถิติ พบว่า เกษตรกรอำเภอพรรณานิคมเห็นด้วยกับการสนับสนุน การจับคู่ธุรกิจ ($p = .077$) การส่งเสริมผ่านแปลงสาธิต ($p = .022$) และการใช้สื่อโซเชียลมีเดีย ($p \leq .001$) สูงกว่าอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งสามารถอธิบายด้วยข้อมูลเชิงคุณภาพได้ว่า พื้นที่อำเภอพรรณานิคมมีการรวมกลุ่มผลิตเนื้อครามเป็นจำนวนมาก แต่ยังขาดอำนาจในการต่อรอง ดังนั้น ภาครัฐควรเป็นผู้อำนวยความสะดวกทางการตลาด (market facilitator) โดยใช้แปลงสาธิตเป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างผู้ผลิตต้นน้ำเข้ากับวิสาหกิจทอดผ้าปลายน้ำ เพื่อยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขัน

Table 3 Comparison of extension needs for upgrading GI standards between Phanna Nikhom and Akat Amnuai districts (n=165)

Extension need aspects	t-value	df	p-value
Knowledge (overall)	-9.267*	64.81	< .001
Knowledge on cultivation and management	-15.853*	114.38	< .001
Knowledge on production techniques and innovation	-5.976*	163.00	< .001
Knowledge on GI standards and traceability	-8.863*	134.00	< .001
Knowledge on marketing and branding	-0.585	37.53	.562
Support (overall)	2.603*	32.91	.014
Support for production factors and technology	1.659	34.04	.106
Support for funding and credit sources	2.001	32.31	.054
Support for marketing channels and exhibitions	4.083*	163.00	< .001
Extension methods (overall)	-6.756*	71.09	< .001

Remarks: * presents statistical significance at the 0.05 level

Table 4 Comparison of agreement levels on extension guidelines by area (n=165)

Extension Guidelines	t-value	df	p-value
Knowledge (overall)	-0.435	163.00	.664
Enhancing knowledge of production techniques	-6.440*	133.67	< .001
Support (overall)	0.320	163.00	.749
Supporting business matching	2.714*	163.00	.007
Extension methods (overall)	1.799	163.00	.074
Promoting through learning demonstration plots	2.381*	39.24	.022
Utilizing digital and social media	5.255*	73.55	< .001

Remarks: * presents statistical significance at the 0.05 level

สรุปผลการวิจัย

การศึกษานี้แสดงถึงความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในการเปลี่ยนจากระบบการผลิตครามจากภูมิปัญญาดั้งเดิมเป็นการผลิตเพื่อให้ได้มาตรฐานสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (GI) แม้เกษตรกรจะมีความเชี่ยวชาญในการผลิต แต่ยังพบว่า ขาดกลไกการส่งเสริมมาตรฐาน GI ซึ่งเป็นปัญหาในระดับมากที่สุดด้านการขาดระบบการควบคุมคุณภาพภายในกลุ่ม

และการบันทึกข้อมูลเพื่อตรวจสอบย้อนกลับ (traceability) เป็นผลจากการที่ประชากรสูงวัยไม่คุ้นชินกับการจัดทำเอกสาร ผลการสังเคราะห์ข้อมูลและการทดสอบสมมติฐานทางสถิติชี้ให้เห็นว่าการส่งเสริมไม่สามารถใช้รูปแบบเดียวครอบคลุมได้ทั้งจังหวัด เนื่องจากมีความแตกต่างเชิงพื้นที่อย่างมีนัยสำคัญ โดยกลุ่มเกษตรกรในอำเภออากาศอำนวยมีความต้องการด้านองค์ความรู้เชิงเทคนิคและระบบ

เอกสารควบคุมคุณภาพสูงกว่า แต่ที่อำเภอพรรณานิคม ซึ่งมีฐานการผลิตและทุนทางสังคมที่เข้มแข็งกว่า มีความต้องการมุ่งเน้นไปที่ช่องทางการตลาดและการจับคู่ธุรกิจ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิเคราะห์ความแตกต่างเชิงพื้นที่ (area-based) หน่วยงานภาครัฐและผู้เกี่ยวข้องควร กำหนดยุทธศาสตร์การส่งเสริมการเกษตรเชิงพื้นที่ ให้สอดคล้องกับระยะการพัฒนาของเกษตรกร ดังนี้

1. อำเภออากาศอำนวย ภาครัฐควรลงพื้นที่ อย่างใกล้ชิดเพื่อช่วยเกษตรกรผู้สูงอายุจัดทำระบบเอกสาร ควบคุมภายใน และระบบตรวจสอบย้อนกลับ รวมถึงควร ริเริ่มพัฒนานวัตกรรมที่เข้าถึงง่าย เช่น แอปพลิเคชัน บันทึกข้อมูลการผลิตด้วยภาพถ่าย เพื่อลดข้อจำกัด ด้านการเขียนเอกสารของผู้สูงอายุ

2. อำเภอพรรณานิคม ภาครัฐควรช่วยเหลือ ทางการตลาด มุ่งเน้นการจัดเวทีเจรจาธุรกิจ (business matching) โดยเชื่อมโยงกลุ่มผู้ผลิตเนื้อครกมต้นน้ำ เข้ากับผู้ประกอบการทอดผ้าปลายน้ำ เพื่อสร้างกลไก สัญญาซื้อขายล่วงหน้าที่สามารถรับประกันราคาเนื้อครกม GI ที่สูงกว่าเนื้อครกมทั่วไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณเกษตรกรผู้ปลูกครกม ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรอำเภอพรรณานิคม อำเภอ อากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร ที่ได้สละเวลาในการ ให้ข้อมูลอย่างดียิ่ง รวมถึงครอบครัว เพื่อนร่วมงาน และ ผู้มีพระคุณทุกท่านที่ทำให้กำลังใจทำให้การวิจัยครั้งนี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- Chathiphod, D. 2014. Indigo dye fabric: Commoditization of culture in the tide of globalization. Journal of Thai Studies 10(2): 87-116. [in Thai]
- Department of Agricultural Extension. 2024. Agricultural production information system 2024/2025. [in Thai]
- Department of Intellectual Property. 2022. Thai geographical indication: A case study of Chiang Rai phulae pineapple. Ministry of Commerce, Bangkok. [in Thai]
- Kawiwong, N., W. Pitakpol, W. Nuangmek and M. Titayavan. 2023. Extension strategies for geographical indication production of "Mae Jai Phayao lychee". Journal of Agricultural Production 5(1): 188-202. [in Thai]
- Saengsai, Y. 2022. Management of indigo production of indigo growers in Phanna Nikhom district, Sakon Nakhon province. Master's Thesis in Crop Production Management, Sukhothai Thammathirat Open University. [in Thai]
- Thongphitak, P. and P. Srisawat. 2023. Business conditions of Chaiya salted eggs using a geographical indication (GI) in Chaiya district, Surat Thani province. Master's Thesis in Independent Study, Suratthani Rajabhat University. [in Thai]
- Thunggor, O. and O. Chermuangphan. 2021. Costs and return from selling phulae pineapple of operators Ban Pong Phrabat, Ban Du sub-district, Mueang district, Chiang Rai province. The Journal of Accounting Review Chiangrai Rajabhat University. 6(1): 96-103. [in Thai]